

Katowice, 30. 09. 2024 r.

Prof. dr hab. Eugenia Mandal

Instytut Psychologii

Uniwersytet Śląski

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Aleksandry Tołopilo

pt. „Czy treści wspólnotowe są priorytetowe w spostrzeganiu innych ludzi?”

Badania z użyciem paradygmatu spostrzegania twarzy w tłumie”

napisanej pod kierunkiem dr hab. Michała Parzuchowskiego, prof. Uniwersytetu SWPS

Recenzja przygotowana dla Instytutu Psychologii SWPS Uniwersytetu

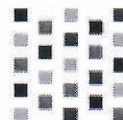
Humanistycznospołecznego w Warszawie

Podstawa formalna recenzji

Niniejsza recenzja jest drugą recenzją przedstawionej pracy mgr Aleksandry Tołopilo. Podstawą formalną jest prośba Rady Naukowej Instytutu Psychologii SWPS o ponowne podjęcie się oceny rozprawy doktorskiej.

Problematyka i cel pracy

Walorem dysertacji jest podjęta tematyka, którą oceniam jako ciekawą poznawczo i ważną społecznie. Dyskusja teoretyczna i badania empiryczne dotyczą jednego z głównych zagadnień w psychologii społecznej - poznania społecznego. Celem rozprawy jest odpowiedź na ogólne pytanie o to, na jakie osoby w pierwszej kolejności kierujemy swoją uwagę, kogo

dostrzegamy w wieloosobowym tłumie. Założono, że w percepcji ludzi najważniejsze są twarze innych osób, które sygnalizują posiadane przez ludzi cechy. Kształtują pierwsze wrażenie, oceny i zachowania wobec nieznanymi osób. Jednocześnie zaakcentowano to, że twarze są „wielowymiarowe” i w codziennych interakcjach mają dynamiczny charakter.

W pracy zasadnie do analiz wybrano klasyczną perspektywę postrzegania ludzi na wymiarach sprawczości i wspólnotowości. W nawiązaniu do wiedzy o priorytecie wymiaru wspólnotowości (moralności) nad wymiarem sprawczości celem pracy stało się sprawdzenie, czy zasada ta jest też obecna w percepcji ludzkich twarzy.

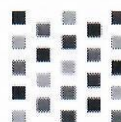
W oparciu o dane naukowe o adaptacyjnym znaczeniu informacji o cechach niskiej wspólnotowości innych osób w wielu sytuacjach społecznych, szczególnie w obliczu zagrożenia testowano hipotezę, że w tłumie nieznanymi ludzie skupiają się na twarzach sygnalizujących wspólnotowość - jako sygnału posiadania cech potencjalnie nie zagrażających otoczeniu. W celu weryfikacji hipotezy w postępowaniu metodologicznym w rozprawie zdecydowano się na badanie eksperymentalne oparte na analizach różnych obrazów ludzkich twarzy - *Basel Face Model (BFN, Walker & Vetter, 2016)*.

Tak więc, cel rozprawy jest sformułowany poprawnie, dobrze osadzony w literaturze tematu, oparty na klasycznej koncepcji sprawczości i wspólnotowości. Nowatorstwo pracy dotyczy percepcji tych wymiarów na podstawie twarzy ludzkich.

Strona formalna – układ rozprawy doktorskiej

Układ rozprawy doktorskiej jest poprawny. Niniejsza rozprawa liczy sobie 170 stron.

Posiada 11 rozdziałów, dwa pierwsze stanowią mają charakter teoretyczny, rozdział trzeci to

opis problemu badawczego, rozdziały 4-10 to przedstawienie kilku badań własnych i ich dyskusji. Pracę kończy rozdział 11 stanowiący dyskusję ogólną. W pracy znajduje się spis cytowanej literatury oraz streszczenia w języku polskim i angielskim. Materiał źródłowy jest obszerny, został dobrany prawidłowo.

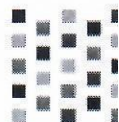
Mam uwagę co do samego tytułu rozprawy, należy rozważyć inne jego brzmienie. Pierwszy człon tytułu : „Czy treści wspólnotowe są priorytetowe w spostrzeganiu innych ludzi?” – jest pytaniem retorycznym, wszak liczne badania pokazują, że odpowiedź jest twierdząca.

Język pracy jest poprawny, chociaż niektóre frazy np.. „...twarze... będą priorytetyzowane...” nie brzmią najlepiej w języku polskim.

Część przeglądowo-teoretyczna

Część przeglądowa została napisana w dobrze uporządkowany i syntetyczny sposób. W rozdziale pierwszym pt: „Twarz jako źródło wiedzy o człowieku”, zostały omówione badania nad postrzeganiem twarzy, zarówno te starsze akcentujące stanowiska rolę fizjonomii, jak i nowsze dotyczące detekcji stanów emocjonalnych i kategoryzacji społecznej. Zwrócono uwagę na rolę procesów percepcji twarzy w kontekście społecznym, na ważne jej elementy: oczy i usta w rozpoznawaniu emocji. Wskazano na wyrazistość percepcyjną lub *emotional salience* dla trafności ekspresji, rejestracji sensorycznej, pierwotnej oceny emocjonalnej oraz faz porównywania danych sensorycznych z posiadaną przez podmiot wiedzą. Wymieniono badania na rolę percepcji twarzy w powstawaniu pierwszego wrażenia.

W rozdziale 1 niewiele mamy napisane o postrzeganiu twarzy kobiet i mężczyzn, percepcji osób atrakcyjnych, percepcji twarzy w kontekście władzy. Autorka nie omawia np. różnic w percepcji twarzy kobiet w kontekście roli efektu dziecięcości (nadgeneralizacji

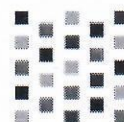
niemowlęcej). W omawianiu klasycznych badań można było także przywołać pionierskie badania nad cechami centralnymi. Wszak znane badania nad wymiarami ciepły-zimny mają w także wymiar wspólnotowy i sprawnościowy.

Natomiast w tym kontekście zasadnie zaprezentowano Dwuwymiarowy model (Osterrhof i Todorov, 2008) spostrzegania twarzy pokazujący m.in., że ekspresja wymiaru dominacji związana jest z postrzeganą męskością-kobiecością. Wspomniano też o tym, że atrakcyjność jest „trzecim niezależnym wymiarem” dla ocen twarzy (s. 28). Ponadto zwrócono uwagę na rolę wieku oraz ekspresji emocji.

Rozdział drugi pt. „Podstawowe wymiary spostrzegania społecznego” w syntetyczny sposób przedstawia najważniejsze dane z badań nad tymi wymiarami i priorytetem wspólnotowości w spostrzeganiu ludzi. Odpowiednio wskazano na związek wymiarów sprawczości-wspólnotowości z Modelem treści stereotypów (m.in. Fiske i in. 2002). Zaakcentowano współzależność pomiędzy postrzeganym i postrzegającym (czyli wymiar władzy).

W rozdziale tym warto było szerzej opisać związek wymiarów sprawczości-wspólnotowości z wymiarami męskość-kobiecość. Zwrócenie uwagi na rolę percepcji twarzy i wspólnotowości-sprawczości w kontekście płci jest istotne w aspekcie ról społecznych, stereotypów i uprzedzeń. Nie pokazano też na znaczenie wspólnotowości (stereotypowo bardziej kobiecej) i sprawczości (stereotypowo bardziej męskiej).

Ogólnie, część teoretyczna pracy pokazuje na dobre odczytanie Doktorantki oraz znajomość podjętej tematyki. Bibliografia pracy zawiera liczne klasyczne i najnowsze źródła z różnych dziedzin psychologii: psychologii poznawczej, psychologii osobowości, psychologii społecznej.

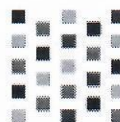
Część empiryczna

W części empirycznej Autorka opisała cykl badań własnych. W pracy napisano, że wykonano cykl „11 badań, z czego dane z trzech badań (1A, 1B i 3) uzyskałam na etapie przygotowywania mojej nieopublikowanej pracy magisterskiej wykonanej pod kierunkiem dr Parzuchowskiego” (str. 56). W pracy zostały one na nowo przeanalizowane przy użyciu zagnieżdżonych modeli mieszanych”. Kolejno w przedstawianej pracy znajdujemy dokładny opis badań z pracy magisterskiej.

W mojej opinii - badania te, skoro stanowiły podstawę pracy magisterskiej – nie powinny być ponownie przeliczane oraz drobiazgowo opisywane w pracy doktorskiej. Można zaś było je cytować lub ich krótki opis i rezultaty pokazywać w części przeglądowo-wprowadzającej.

W badaniach wykonanych na potrzeby prezentowanej do oceny rozprawy doktorskiej wykonano kilka badań (3-6). Oceniam je jako wartościowe, dobrze zaplanowane i prawidłowo zrealizowane. Wykorzystano poprawnie znane narzędzia badawcze oraz wykonywano badania z użyciem materiałów własnych.

Badanie pierwsze (w pracy numerowane jako 3) wykonane zostało w procedurze polegającej na przedstawianiu osobom badanym fotografii twarzy. Wykonane je na grupie 62 studentów SWPS (54 kobiety i tylko 8 mężczyzn). Uzyskano w nim rezultaty przeczące postawionym hipotezom o priorytecie w percepcji ludzi twarzy o cechach wspólnotowych. Odwrotnie, odnotowano, że badani łatwiej rozróżniali twarze nacechowane jako twarze wysoko sprawcze, były one łatwiejsze do odnalezienia pośród wielu innych twarzy, tych o niskim nacechowaniu wymiarem wspólnotowości. To ciekawy rezultat, pokazuje on na wysoką wagę

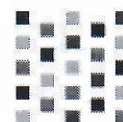
cech sprawczych w funkcjonowaniu człowieka. Jest ona zapewne wyższa w społecznościach indywidualistycznych niż w kolektywistycznych.

Kolejne badania 4 i 4A wykonano na dużej 424 osobowej próbie (346 kobiet, 72 mężczyzn, 5 osób innej płci) studentów Uniwersytetu SWPS w Warszawie. Uwzględnienie nowej wersji Bazy 2.0. zawierającej twarze męskie i kobiece przyniosło rezultaty pokazujące m.in. na efekt nacechowania twarzy i efekt płci osoby będącej na zdjęciu twarzy. Sprawczość związana była z męskością, wspólnotowość z kobiecością.

Badanie 5 zrealizowano na grupie 550 osób, studentów Uniwersytetu SWPS badanych na platformie Sona. Dotyczyło ono percepcji twarzy o podwyższonym nacechowaniu wymiarami sprawczości lub wspólnotowości kobiet i mężczyzn z uwidocznioną ekspresją emocji: radości, złości i strachu, smutku. Uzyskano ciekawe rezultaty pokazujące m.in., że twarze o podwyższonej wspólnotowości były postrzegane jako najbardziej radosne oraz jako najmniej zagniewane.

Badanie 6 opisywało tzw. *effect Margaret Thatcher* dotyczący tego, że w percepcji ludzi trudniej jest rozpoznać twarz widzianą odwrotnie, „do góry nogami” niż w pozycji wertykalnej. Zrealizowano je na grupie 86 uczestników (56 kobiet i 30 mężczyzn). Jak można było oczekiwać ten szeroko znany efekt, zwany też efektem inwersji, został w grupie badanych studentów potwierdzony. Ponadto twarze sprawcze były identyfikowane w krótszym czasie niż twarze wspólnotowe. Podkreśla to ponownie znaczną rolę cech sprawczych dla podmiotu.

W ocenie badań empirycznych stwierdzam, że prawidłowo zastosowano metody badawcze, walorem badania są konsekwentne i staranne próby poszukiwania dodatkowych

narzędzi i różnych procedur w realizowanym programie badawczym dążącym do odpowiedzi na pytania o różnice w percepcji twarzy o podwyższonej lub obniżonej sprawczości i wspólnotowości. Uzyskane rezultaty w pracy poddano starannej analizie statystycznej i merytorycznej dyskusji.

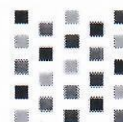
Uzyskane wyniki dysertacji mogą mieć znaczenie dotyczące praktycznego zastosowania, w analizach ludzkich zachowań w relacjach z obcymi osobami, np. w środowisku szkolnym, w pracy i polityce. Okazywać się mogą ważne w analizach genezy stereotypów i uprzedzeń, jak i w gotowości do pomagania lub agresji.

Minusem postępowania jest realizowanie badań wyłącznie na grupach studentów, głównie kobiet z macierzystej uczelni. Ogranicza to zasięg czynionych generalizacji.

Ogółem, pomimo wskazanych powyżej uwag krytycznych, wzięwszy pod uwagę całość rozprawy, oceniam ją pozytywnie. Analizy teoretyczne są kompetentne, a zaprezentowane w rozprawie badania cechuje staranność w aspekcie planowania, realizacji i opracowania statystycznego.

Konkluzja

Stwierdzam, że rozprawa naukowa mgr Aleksandry Tołopiło spełnia warunki zgodnie z Ustawą z dnia 20 lipca 2018 Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Rozprawa prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki w dyscyplinie naukowej psychologia oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Przedmiotem rozprawy jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

Wnoszę o dopuszczenie mgr Aleksandry Tołopiło do dalszych etapów postępowania doktorskiego i publicznej obrony pracy.

Eugenia Mandal

Prof. dr hab. Eugenia Mandal

